

עולי הגרדום

יהודה לפידות

יהודה לפידות

עזלי הגרדום

הקדמה

לאחר מלחמת-העולם הראשונה, קיבלה ממשלת בריטניה מחבר הלאומים את המנדט על ארץ-ישראל במטרה להקים בה בית-לאומי ליהודים, שיהפוך ברבות הימים למדינה עברית עצמאית.

הערבים התנגדו להקמתו של הבית הלאומי ובשנות השלושים פרעו הערבים ביהודים ואף הכריזו מרד בשלטון המנדט הבריטי בארץ-ישראל. האצ"ל, שנוסד בשנת 1931, לא הסתפק בהגנה פסיבית וטבע את סיסמת "שבירת ההבלגה".

כדי לרצות את הערבים, חזרה בה הממשלה הבריטית מהתחייבותה להקים בארץ-ישראל בית לאומי ליהודים. במאי 1939, בפרוס מלחמת-העולם השנייה, פרסמה הממשלה "ספר לבן" האוסר על עליית יהודים ארצה. ספינות מעפילים שהצליחו לצאת את אירופה הבוערת, לא הורשו להיכנס לארץ וחלקן אף אולצו לחזור לאירופה, אל כבשני הנאצים.

ב-1 בפברואר 1944 הכריז האצ"ל מרד בשלטון המנדט הבריטי בארץ-ישראל, במטרה להקים בארץ מדינה עברית עצמאית, שתאפשר לכל יהודי באשר הוא למצוא בה מקלט. יש לציין כי באותם ימים חל מפנה במהלך מלחמת העולם השנייה וכבר היה ברור כי ניצחונן של בעלות הברית על גרמניה הנאצית הוא רק שאלה של זמן.

ממשלת המנדט הבריטי הפעילה בית-דין צבאי, בו שפטה את חברי המחתרת שנתפסו ונשק בידיהם. לוחמי אצ"ל ולח"י אף נשפטו למוות וחלקם אף עלו לגרדום כששירת "התקווה" על שפתותיהם.

שלמה בן-יוסף

ב-28 במרס 1938 הותקפה בכביש עכו צפת מכונית נוסעים שעשתה דרכה מחיפה לצפת. מן היריות נהרגו ארבעה יהודים, ביניהם ילד ושתי נשים. הנהג ואחת הנוסעות הצליחו לברוח, אולם גופותיהם נמצאו מאוחר יותר לא רחוק ממקום ההתקפה. ביום ה-16 באפריל אותה שנה יצאו חמישה חברי ההגנה לסיור בשבי ציון ובחניתה, שני יישובים שסבלו מהתקפות קשות של ערבים. אל החמישה נלווה גם דוד בן גאון. בדרכם חזרה לביתם בקריית חיים, הותקפה מכוניתם באש עזה בעוברה ליד הכפר הערבי באסה. מן האש נהרגו שלושה מבין נוסעי המכונית: דוד בן גאון, אברהם דניאלי ויוסף רוטבלאט. שאר הנוסעים ניצלו מאש התוקפים. דוד בן גאון (קורט מנגן), מראשוני הבית"רים בברלין, עלה ארצה מגרמניה בשנת 1932. בארץ שירת שנתיים בפלוגות העבודה, בתוכן גם בפלוגה בראש פינה, שם גם הצטרף לשורות האצ"ל וסיים קורס סגנים. לאחר גמר שירותו בפלוגות התיישב בנהרייה והמשיך את פעילותו באצ"ל ובבית"ר.

מקרי הרצח גרמו סערת רוחות בקרב חברי פלוגת העבודה של בית"ר בראש פינה. שלושה מחברי הפלוגה, אברהם שיין, שלום ז'ורבין ושלמה בן-יוסף (טבצ'ניק), החליטו שאין לעבור בשתיקה על מעשים אלה. מבלי לקבל אישור ממפקדם, וללא ידיעת המחסנאי, הוציאו ממחסן הנשק שני אקדחים ומספר רימונים. ב-21 באפריל בשעה חמש בבוקר יצאו השלושה בשעה חמש בבוקר לכביש המקשר את צפת עם ראש פינה. על פי התכנית אמורים היו שיין וז'ורבין לירות על אוטובוס ערבי, שנהג להגיע בסביבת השעה 7:30 לעיקול הדרך בדרכו מטבריה לצפת. על בן-יוסף היה להטיל על המנוע רימון יד ולשתקו. בשעה היעודה הגיע האוטובוס אולם לפתע התקרבה מונית יהודית וחצצה בין התוקפים לבין האוטובוס. ברגע האחרון הספיק בן-יוסף לעכב את הצתת הפתיל והרימון נשאר בידו. הם חיכו במקום ובשעה אחת וחצי, כשהאוטובוס חזר מצפת בדרכו לטבריה, ירו השניים עליו ובן-יוסף זרק את הרימון. הרימון לא התפוצץ והאוטובוס המשיך בדרכו כשמתוכו בוקעות צעקות הנוסעים. הם עזבו מיד את המקום והסתתרו בחורבה עזובה באזור. לרוע מזלם, הבחין בהם השוטר מזרחי במנוסתם, ולאחר זמן קצר באה המשטרה ואסרה את השלושה.

שיין, ז'ורבין ובן-יוסף הועמדו בפני בית-הדין הצבאי בחיפה והואשמו בנשיאת נשק שלא כחוק וכן "בכוונה לגרום למוות או נזק אחר לאנשים

רבים". לפי התקנות לשעת חירום, כל אחד מסעיפי האשמה נחשב עבירה שדינה עונש מוות. השלושה הודיעו כי בדעתם להפוך את המשפט לבמה פוליטית, בה יכריזו בגלוי על השקפותיהם.

ב-5 ביוני ניתן פסק הדין: ז'ורבין הוכרז בלתי שפוי בדעתו ונידון לכליאה בבית חולים לחולי רוח "עד שהנציב העליון יחליט לשחררו". שיין ובן-יוסף נידונו "למוות בתלייה עד שתצא נשמתם". השניים קיבלו את גזר הדין בשלווה נפשית בלתי רגילה, ובתום דברי השופט הכריזו: "תחי מלכות ישראל משתי גדות הירדן".

בן-יוסף ושיין הועברו לכלא עכו, שם הולבשו בבגדים אדומים והוכנסו לתא הנידונים למוות. 20 יום ישבו בתא זה, מחכים להחלטתו של הגנרל הייניג, מפקד הצבא בארץ, אם לאשר את גזר הדין או להמירו במאסר עולם. יחד אתם ציפו להחלטה זו היישוב היהודי בארץ והמוני ישראל בתפוצות. בין הפונים אל השלטונות הבריטיים לחנינה היו הרבנים הראשיים, הנהלת הסוכנות היהודית, ארגונים ציוניים ומוסדות יהודיים בארץ ובעולם. אולם כל זה ללא הועיל; ביום 25 ביוני 1937 נתפרסמה הודעה רשמית לפיה אישר מפקד הצבא יום קודם לכן את גזר הדין נגד שלמה בן-יוסף, והמתיק את דינו של אברהם שיין למאסר עולם, בשל גילו הצעיר.

מיד לאחר אישור פסק הדין על ידי מפקד הצבא בארץ, פנו מנהיגים רבים אל ממשלת בריטניה בבקשה לחון את בן-יוסף. הפגנות רבות נערכו ברחבי פולין וממשלתה פנתה אל ממשלת בריטניה בבקשה לחנינה. גם בארץ נערכו הפגנות המוניות. אף בחיפה "האדומה" נערכה הפגנה המונית והושמעו קריאות: "קץ לטרור וקץ להבלגה". המפגינים פוזרו על ידי המשטרה ושבעה נאסרו. בתל אביב ובירושלים נערכו הפגנות גדולות, תוך התנגשות עם המשטרה, בדרישה לחון את בן-יוסף.

בחמשת הימים לאחר אישור גזר הדין הִרְשׁוּ שלטונות בית הכלא לבקר את בן-יוסף ועשרות באו לבקרו בבית הכלא. כולם יצאו המומים מדברי הניחומים שהרעיף עליהם. בין הבאים היה גם משה רוזנברג (מפקד האצ"ל באותם ימים), שבא יחד עם כמה מראשי התנועה הלאומית אל תא הנידון למוות כדי להיפרד ממנו. הם שוחחו ביניהם ביידיש (בן-יוסף לא שלט היטב בשפה העברית). בן-יוסף היה רגוע ושלם עם עצמו. בתום הביקור ליווה הסרג'נט הבריטי את רוזנברג החוצה ואמר לו:

"אם יש לכם בחורים כמותו, מגיעה לכם מדינה עברית".

ביום ה-28 ביוני, שנקבע כיום ההוצאה להורג, עשה ז'בוטינסקי מאמצים נואשים לחלץ את בן-יוסף מן הגרדום. בנוסף לפגישתם של שני צירי פרלמנט מן המפלגה השמרנית עם מקדונלד, התקבל אף ז'בוטינסקי עצמו לפגישה עם שר המושבות והתנהלה ביניהם שיחה גלויה וחריפה:

מקדונלד: יש ללמד אלמנטים מפירי סדר לקח חמור שיפחיד אותם וידעו להיות שקטים.
 ז'בוטינסקי: הם לא ייבהלו – אדרבה, העלאת בן-יוסף לגרדום תעורר תגובות חריפות בנוער היהודי בארץ.
 מקדונלד: אני בטוח שהגופים הציוניים הרשמיים שולטים שליטה מלאה על הנוער. אם ינסו כמה חמומי מוח לפרוץ את שליטתם, יתנגד להם התנגדות אפקטיבית כל היישוב ונציגותו הרשמית.

המאמצים להצלתו של בן-יוסף נמשכו כל הלילה, אולם לשווא. קריאה אחרונה שבאה מהרבנות הראשית בירושלים, אף היא לא נענתה. כן נודע כי גב' טבצ'ניק, אמו של בן-יוסף, שלחה מברק לנציב העליון ובו בקשה ותחנונים לדחות את ההוצאה לפועל של גזר הדין עד שהיא (אישה בת 60) תוכל להגיע לארץ ישראל, כדי לראות את בנה, לחבק אותו בזרועותיה ולהיפרד ממנו לפני עלייתו לגרדום. גם בקשה זו הושבה ריקם.

בבוקר ה-29 ביוני 1938 מתקין עצמו שלמה בן-יוסף לשעתו האחרונה. הוא פושט את בגדי הארגמן של הנידונים למוות, לובש מכנסיים קצרים וחולצה ונועל נעלי עבודה גבוהות. לאחר פת שחרית הוא מצחצח את שיניו ומחכה לבוא השוטרים. הוא הולך בקומה זקופה לעלייה לגרדום בעודו שר את שיר בית"ר. על קירות תא הנידונים למוות כתב בן-יוסף בעברית דלה:

"מה זה מולדת? זה דבר שבעדו כדאי לחיות, ללחום וגם למות."
 "עבד הייתי לבית"ר עד יום מותי". וכן קטע משירו של ז'בוטינסקי "למות או לכבוש את ההר".

את ההלוויה תיאר עיתון "הארץ" מיום 30 ביוני 1938:

אבל כבד ודיכאון רב שררו אתמול בבוקר ובמשך כל היום בראש פינה, צפת ובכל מושבות הגליל כשנתקבלה הידיעה שהקדוש שלמה בן-יוסף הועלה לגרדום בבית הסוהר בעכו בשעה 8 בבוקר. עם קבלת הידיעה על מותו נסגרו בצפת כל החנויות וגם התנועה שבתה. בשעה 11 לפני הצהרים הובאה גופתו של הקדוש לראש פינה והוכנסה לדירת פלוגת בית"ר. שם עטפו אותה בטלית תכלת לבן וחבריו נפרדו ממנו קבוצות קבוצות. לפי פקודת המשטרה הועברה הגופה תיכף לבית הכנסת וכאן נאמרו תפילות לעילוי נשמתו. באותן השעות נסגרה הדרך בין טבריה לראש פינה... בצפת היה ביטול מלאכה עד הערב.

שלמה בן-יוסף

שלמה בן-יוסף נולד בשנת 1913 בשם שלום טבצ'ניק בעיר לוצק שבפולין. בגיל צעיר הצטרף לתנועת בית"ר ובשנת 1931 יצא לפלוגת הכשרה לקראת עלייתו ארצה. אולם רק בשנת 1937, עלה בידו להגשים את חלומו והעפיל ארצה בעלייה הבלתי-לגאלית. עם הגיעו ארצה, יצא לשרת בפלוגת-הגיוס של בית"ר בראש-פינה. מחשש שיגלו שהוא "בלתי-לגאלי", שינה את שמו ל"שלמה בן-יוסף", ובשם זה נכנס להיסטוריה.

אליהו בית צורי ואליהו חכים

הלורד מוין, שהיה ידוע כאנטי ציוני, נתמנה למיניסטר המדינה במזרח התיכון, וממקום מושבו בקהיר היה, אחראי לביצוע מדיניות "הספר הלבן". לח"י, שראה בלורד מוין את האחראי לגירוש אניות מעפילים, החליט להתנקש בחייו. לשם כך נשלחו לקהיר שני חברי המחתרת, אליהו חכים ואליהו בית-צורי, וב-6 בנובמבר 1944, ביצעו השניים את ההתנקשות, אולם נתפסו לאחר ביצוע המשימה.

ב-10 בינואר 1945 הועמדו השניים למשפט במצרים באשמת רצח. חכים ובית-צורי לא לקחו חלק במשפט, ולאחר גמר העדויות, קם חכים על רגליו ואמר, בין השאר:

הננו מאשימים את הלורד מוין והממשלה שהוא מייצג, ברצח מאות ואלפים מאחינו, בגזלת מולדתנו ושוד רכושנו.. אנוסים היינו לקחת את הצדק לידינו".

לאחריו הצהיר בית-צורי הצהרה פוליטית ואמר, בין השאר:

מיליונים טבעו בים של דם ודמעות, אך רב החובל הבריטי לא אסף אותם אל האנייה. ואם אחדים מהטובעים נאחזו בדפנותיה, הוא דחף אותם חזרה הימה. ולנו במולדת לא נשאר אלא להיכנע או להילחם. החלטנו להילחם.

לאחר השמעת ההצהרות, נשפטו שני האליהו למוות. מיד לאחר השמעת גזר הדין, קמו השניים על רגליהם ושרו את ההמנון הלאומי "התקווה". ביום 23 במרס 1945 הוצאו אליהו בית-צורי ואליהו חכים להורג בתליה בכלא קהיר.

ב-27 ביוני 1975 הועלו גופותיהם ארצה ונקברו בחלקת עולי הגרדום בהר הרצל בירושלים.

אליהו בית-צורי נולד בתל-אביב בשנת 1922, כבן למשפחה ותיקה בארץ. למד בתל-אביב בבית-הספר היסודי "תחכימוני" והמשיך בגימנסיה "בלפור". בעקבות פרעות הדמים של שנות השלושים, הצטרף לאצ"ל ובגלל פעילותו במחתרת לא סיים את לימודיו בגימנסיה. אך לאחר מכן,

מתוך צימאון ללימודים, עמד בבחינות הבגרות הממשלתית והתקבל כתלמיד באוניברסיטה העברית בירושלים. עם הפילוג שחל באצ"ל, הצטרף ללח"י והקדיש את כל זמנו ומרצו לפעילות במחתרת.

אליהו חכים נולד בשנת 1925 בבירות, לבנון. בן שבע עלה ארצה עם משפחתו, שהשתקעה בחיפה. בהיותו תלמיד בבית-הספר הריאלי, הצטרף ללח"י. בעיקבות רציחתו של "יאיר" (אברהם שטרן) ומאסר צמרת הארגון, החליט אליהו להתגייס לצבא הבריטי במלחמה נגד הנאצים. הוא נשלח למצרים וחידש את קשריו עם חבריו במחתרת. עם התאוששות לח"י מן המכות שספג, ערק אליהו מן הצבא הבריטי וחזר לחיי המחתרת בארץ.

אליהו חכים

אליהו בית-צורי

דב גרונר

ביום שלישי ה-23 באפריל 1946 התקרבה אל משטרת רמת-גן מכונית צבאית ומתוכה יצאו כתריסר "אסירים ערבים" מלוויים ב"חיילים בריטים". ה"אסירים" הוכנסו לתחנה וה"סמל הבריטי" האחראי על השיירה הודיע ליומנאי כי ה"ערבים" נתפסו בגניבה במחנה הצבאי בתל-ליטבינסקי (היום תל-השומר) והם מובאים למאסר.

בעוד היומנאי מברר כיצד לנהוג, שלפו ה"אסירים" ומלוויהם אקדחים וכל השוטרים ניצטוו להרים את ידיהם ולהיכנס אל תא המעצר. תוך דקות השתלטה יחידת הפורצים על התחנה. הבחורים פנו למחסן הנשק ופרצו את הדלת בעזרת חומר-נפץ. בינתיים נכנסה לבניין יחידת "הסבלים" בפיקודו של דב גרונר. הם הוציאו את הנשק מן המחסן והטעינו אותו על המשאית שחנתה מחוץ לבניין. תוך מהלך הטענת הנשק, הבחין בנעשה אחד השוטרים ששהה בקומה העליונה וכיוון מקלע לעבר התוקפים. תחילה פגע במקלען האצ"ל שהתמקם על מרפסת הבית ממול למשטרה ולאחר מכן כיוון השוטר את האש לעבר "הסבלים", שהמשיכו להעביר את הנשק אל תוך המשאית, כאשר הכדורים שורקים לידם. עם סיום המלאכה, יצאה המשאית לדרכה אל אחד הפרדסים הסמוכים לרמת-גן.

במפקד שנערך במקום על ידי מפקד הפעולה, פדהצור ("גד"), התברר שחסרים שלושה לוחמים: הברניסט ישראל פיינרמן שנורה למוות בעודו מחפה על "הסבלים" מעל מרפסת הבניין שממול המשטרה; יעקב זלוטניק, שנפצע פצעי מוות תוך כדי ריצה אל המשאית (גופתו נתגלתה תלויה על גדר התיל) ודב גרונר שנפצע קשה בלסתו, צנח אל תוך התעלה שליד הגדר ונלקח בשבי. הבריטים העבירו את גרונר לבית-החולים "הדסה" בתל-אביב, שם נותח לראשונה על ידי פרופ' מרכוס, מידידי המחתרת. שניים עשר יום שהה גרונר ב"הדסה", כאשר משמר מזוין שומר על חדרו בכל שעות היממה.

משם הועבר לבית-החולים הממשלתי ביפו ולאחר מכן לאגף החולים בבית-הסוהר המרכזי בירושלים.

ב-1 בינואר 1947, שבעה חדשים לאחר שנפצע ונלקח בשבי, נפתח משפטו של דב גרונר בבית-הדין הצבאי בירושלים. הוא הואשם בירות על אנשי משטרה ובהנחת פצצות בכוונה "להמית אנשים בשירות הוד מלכותו". לשאלה אם הוא מודה באשמה, השיב גרונר שאין הוא מכיר

בסמכותו של בית-הדין לדון אותו, אין בדעתו להשתתף במהלך המשפט ואינו מבקש את תרגום הדיונים לעברית. במקום כל אלה קרא לפני שופטיו את הצהרתו:

אינני מכיר בסמכותכם לשפוט אותי. בית-דין זה משולל כל יסוד חוקי, מאחר שהוא נתמנה על-ידי שלטון שאין לו יסוד חוקי. באתם לארץ-ישראל על סמך התחייבות שקיבלתם על עצמכם מידי אומות העולם, לתקן את העוול הגדול ביותר בתולדות האנושות שנגרם לאיזו שהיא אומה, את העוול של גרוש ישראל מארצו והפיכתו לקורבן עולמי של רדיפות ושחיטות בלתי-פוסקות. התחייבות זו ורק התחייבות – הייתה היסוד החוקי והמוסרי מציאותכם בארץ זו. אך אתם הפרתם אותו בזדון-לבב, בכוח ברוטלי ובעורמה שטנית. הפכתם את התחייבותכם לפיסת נייר ואותה קרעתם לגזרים... וכשאינן השלטון הקיים באיזו ארץ שהיא חוקי, כשהוא הופך לשלטון דיכוי ואכזריות, זכותם של אזרחיה – יותר מזה, חובתם – להילחם בשלטון זה ולהפילו. את זאת עושה הנוער העברי, את זאת הוא יעשה, עד שתסתלקו מן הארץ ותמסרוה לבעליה החוקיים: לעם ישראל. כי זאת עליכם לדעת: אין כוח בעולם שיוכל לנתק את הקשר בין עם ישראל ובין ארצו היחידה. ומי שינסה לנתקו - ידו תקוצץ וקללת האלוהים תהיה רובצת עליו לעדי עד.

דממה הושלכה באולם לאחר דבריו של דב גרונר. הקטגור נשא את נאומו והביא את העדים שהיו נוכחים בשעת ההתקפה על משטרת רמת-גן. שלא כמנהגו, העלה הקטגור פרטים לזכותו של הנאשם: שירות של חמש שנים בצבא הבריטי, התנהגות במשך השירות, השתתפות בקרבות בחזית האיטלקית וכן הפציעה הקשה שעושה את הנאשם בעל-מום לכל ימי חייו. אולם לא היו לדברים אלה כל השפעה על השופטים, ולאחר התייעצות קצרה הודיע נשיא בית-המשפט: "דב גרונר, בית-הדין מצא אותך חייב בשתי האשמות שבהן נאשמת. על האשמה הראשונה הנך נידון להיתלות בצווארך. בית-הדין שומר לעצמו את זכות לקבוע את העונש לגבי ההאשמה השנייה". מיד לאחר גמר קריאת פסק-הדין קם דב גרונר על רגליו והכריז:

"בדם ואש יהודה נפלה, בדם ואש יהודה תקום"

(מילות הפזמון החוזר בשיר-קנאים שכתב המשורר יעקב כהן לאחר פרעות קישינב בשנת 1903. הפזמון החוזר הפך מאוחר יותר לסיסמת ארגון "השומר").

דב גרונר הועבר תחת משמר כבר אל תא הנידונים למוות ולבושו הוחלף בבגדים אדומים. 105 ימים של תקווה וחרדה עברו עליו בתא זה, בעוד מנהיגים ואישי ציבור בארץ ובעולם פועלים אצל ממשלת בריטניה להמיר גזר דין המוות במאסר עולם.

בני ערובה

אישור פסק-דין המוות שנפסק לדב גרונר עורר סערה ציבורית בארץ ובעולם ובקשות חנינה החלו זורמות אל הנציב העליון ואל מפקד כוחות הצבא. מפקדת האצ"ל הזהירה את השלטון הבריטי מביצוע גזר-דין המוות, ובמקביל נתנה הוראה ליחידות הח"ק (חיל הקרב) לתפוס בני ערובה. ב-26 בינואר נחטף בדירתו אשר ברחוב ממילא בירושלים קצין הביון הבריטי המייג'ור ה.י. קולינס. החטוף גדל הגוף גילה התנגדות, אולם הבחורים הצליחו להתגבר עליו והוא הועבר לבונקר שהוכן מראש בשכונת גבעת-שאול. למקום הובא רופא שטיפל בקולינס אשר נפגע בזמן ההיאבקות עם חוטפיו.

למחרת היום בוצעה חטיפה שנייה. צעירים חמושים נכנסו לאולם בית-הדין המחוזי אשר ברחוב יהודה הלוי בתל-אביב, ובאיומי אקדח ביקשו את נשיא בית-הדין, השופט וינדהם, להילוות אליהם. השופט הועבר לאחת המכוניות שחיכו בחוץ, בעודו לובש את הגלימה השחורה ולראשו הפאה הנוכרית, והוסע למקום מחבוא ליד בני-ברק.

החטיפות עוררו סערה גדולה בקרב השלטון הבריטי ועוד באותו ערב התפרסמה הודעה ממשלתית, ובה נמסר כי מפקד הצבא החליט לדחות את ביצוע פסק-דין המוות לפרק זמן בלתי מוגבל, וזאת "כדי לאפשר לנידון גרונר להגיש ערעור למועצת-המלך בלונדון". מפקדת הארגון ראתה בדחיית הוצאתו לפועל של פסק-הדין, שתים עשרה שעות לפני המועד שנקבע, הישג חשוב והחליטה לשחרר את החטופים. מה עוד שהיה קושי להמשיך ולהחזיק בשופט וינדהם, מאחר והוא הוכנס לצריף באור יום, והיה חשש כבד שמישהו הבחין בנעשה.

על דב גרוןר הופעלו לחצים כבדים על-מנת שיסכים לבקש חנינה, אולם הוא בשלו, דורש יחס של שבוי מלחמה וממאן לחתום על בקשת החנינה. ב-23 בינואר אישר הגנרל ברקר, מפקד הצבא הבריטי בארץ-ישראל, את פסק-הדין שנגזר בבית-הדין הצבאי בירושלים על דב גרוןר. ביצועו של פסק-הדין נקבע ל-28 בינואר, חמישה ימים לאחר האישור. ארבעים ושמונה שעות לפני המועד שנקבע להוצאתו להורג, כתב גרוןר בתא הנידונים למוות מכתב למפקד האצ"ל, אותו סיים במילים הבאות:

אני כותב את השורות האלה 48 שעות לפני שנוגשינו עומדים להוציא לפועל את רציחתם ובשעות האלה אין משקרים. והנני נשבע שלו הייתה לי הברירה להתחיל מחדש הייתי בוחר באותה הדרך שהלכתי בה בלי להתחשב בתוצאות האפשריות בשבילי.

דב גרוןר

מרדכי אלקחי, יחיאל דרזנר ואליעזר קשאני נידונים למוות

בנימין קמחי, שנתפס לאחר התקפת האצ"ל על בנק עותומן ביפו, נידון ל-18 שנות מאסר ול-18 מלקות. הייתה זו הפעם הראשונה שלוחם המחתרת קיבל עונש משפיל של מלקות. מפקדת האצ"ל ראתה זאת בחומרה ויצאה באזהרה מפני הוצאת העונש אל הפועל. "אם יוצא אל הפועל", נאמר בכרוז שהופץ ברבים, "יוטל אותו עונש על קציני הצבא הבריטי". הבריטים לא שעו לאזהרות האצ"ל וב-27 בדצמבר 1946 הוצא גזר הדין לפועל. בתגובה, הלקו לוחמי האצ"ל קצינים וסמלים בריטים. אחת היחידות, שמנתה חמישה לוחמים, נתפסה ליד מחסום שהוקם על-ידי הצבא הבריטי. נהג המכונית, אברהם מזרחי, נהרג מחילופי האש, בעוד ארבעה לוחמים נלקחו בשבי.

ב-10 בפברואר 1947, 43 יום לאחר תפיסתם ומאסרם, נפתח בפני בית-הדין הצבאי בירושלים משפטם של ארבעת לוחמי האצ"ל שנתפסו ב"ליל ההלקאות" – מרדכי אלקחי, יחיאל דרזנר, אליעזר קשאני וחיים גולובסקי. הנאשמים לא השתתפו במהלך המשפט, סירבו להשיב על שאלות ולא חקרו את העדים שהופיעו מטעם התביעה. לאחר גמר העדויות קמו שניים מהם – דרזנר וגולובסקי – והכריזו כי אינם מכירים בסמכותו של בית-הדין לדונם; הם רואים את עצמם בחזקת שבויי-מלחמה ועל-כן רשאים השלטונות לשימם במעצר, אך אינם רשאים להעמידם לדין. יחיאל דרזנר היה ראשון הדוברים ואמר, בין השאר:

[...] יצאנו באותו לילה, בכדי להגן על כבוד חברנו שחולל בידי שליטיכם... יצאנו – להוכיח לכם שקם בארץ זו דור עברי חדש שלא יסבול השפלה, לא ישלים עם שיעבוד וילחם על כבודו בכל מחיר. בדיבור אחד: יצאנו, בשליחות הארגון הצבאי הלאומי, להלקות קצין בריטי בתגובה על הלקאתו של חייל עברי, שנפל בשבייכם... נשבור את השוט שלכם... לא עוד תלקו את אזרחי הארץ הזאת, לא עברים ולא ערבים, כי אנו חיילי ישראל מרדנו בשלטונכם ובשיטותיו הנפסדות.

הצהרתו של חיים גולובסקי הופנתה אף היא אל "קציני צבא הכיבוש" ונסבה בעיקר על תיאור ההתעללות, העינויים הפיסיים וההשפלה הנפשית,

בהם היו נתונים ארבעת הלוחמים לאחר שנתפסו. מטרת התיאור הייתה להביא לידיעת העולם, באמצעות כתבי-החוץ שהיו נוכחים באולם בית-הדין, את אכזריות הבריטים כלפי לוחמי המחתרת.

מהלך המשפט היה קצר ועוד באותו יום ניתן פסק-הדין: מוות בתלייה לאלקחי, דרזנר וקשאני, ומאסר עולם לגולובסקי בהתחשב בגילו הצעיר (בן 17 היה). לאחר קריאת גזר-הדין קמו הארבעה על רגליהם ושרו את "התקווה". הם הובלו לבית-הסוהר המרכזי בירושלים וצורפו אל דב גרונר שישב בתא הנידונים למוות. 48 שעות לאחר מתן גזר-הדין אישר אותו מפקד הצבא בארץ הגנרל ברקר ועוד באותו יום עזב את הארץ בהסתר וללא טקס רשמי. במקומו בא הגנרל מקמילן.

יחיאל דרזנר

מרדכי אלקחי

אליעזר קאשני

אישים ומוסדות ציבור עשו מאמצים גדולים להמתקת גזר-הדין. הוגשה עצומה חתומה על-ידי 800 מתושבי פתח-תקווה (שלושה מהנידונים היו מתושבי המקום) ואף הוגש לבית-הדין העליון "צו על תנאי", מבוסס על טעות בנוהל המשפטי. אולם ללא הועיל. יש להדגיש כי כל הצעדים הללו נעשו ביוזמתם של אישים וקרובי משפחה. הנידונים למוות לא ייפו את כוחו של איש לפעול בשמם וכדב גרונר סירבו לחתום על בקשת חנינה. הם אף פנו בקריאה גלויה, חתומה בשם "הנידונים למוות" ובה נאמר:

האם לא תבינו שבבקשות החנינה שלכם הנכם משפילים את כבודכם ואת כבוד העם כולו? הרי זו התרפסות בפני הרשות בנוסח הגלות. אנו הננו שבויים ואנו דורשים שיתייחסו עמנו כמו עם שבויים... כרגע הננו בידיהם. אין בכוחנו להתנגד להם והם יכולים לנהוג בנו כרצונם. כמובן עד נקודה מסוימת – את רוחנו לא ישברו. אנו נדע למות בכבוד כיאה לעברים.

ב-15 באפריל העבירו הבריטים את ארבעת הנידונים למוות – גרונר, אלקחי, דרזנר וקשאני – מכלא ירושלים לכלא עכו. ההעברה נעשתה בחשאיות רבה, תוך פיזור רמיזות על-ידי השלטונות כי אין להם כל כוונה

לבצע את גזר-הדין בזמן הקרוב. כאשר פנה עורך-הדין מקס קריצמן אל שלטונות בית-הסוהר בעכו וביקש הבהרות בקשר להעברה, נאמר לו כי: "המנהל לא קיבל כל הוראות בדבר ההכנות לביצוע גזר-דין המוות, והנהוג הוא שהנהלת בית-הכולא מקבלת הוראות כאלה ימים מספר לפני הביצוע". למחרת היום, בשעה 2:45 לפנות בוקר, הגיעו שלושה שוטרים בריטים ושוטר ערבי אחד אל דירתה של משפחת נחמיה כתריאל מגריל, המשפחה היהודית היחידה שהתגוררה בעכו. מגריל היה תלמיד חכם; הוא נהג לשמש כשליח ציבור לפני האסירים היהודים בכלא עכו והיה עובר לפני התיבה בשבתות ובחגים. כתריאל מגריל לא הוסמך לרבנות, אך היה ידוע בקרב הערבים בכינויו "חכם אבו מוסה".

השוטרים העירו את מגריל משנתו וביקשוהו לבוא עימם לבית-הסוהר. הם סירבו לגלות לו את סיבת בקשתם והאיצו בו שימהר, באומרם כי אין להם פנאי. כששאלם מר מגריל לכמה זמן הוא דרוש להם, השיבוהו "לשעתיים בערך". אז הבין מגריל את פשר הדבר והשיב לשוטרים הבריטים: "אני מסרב ללכת אתכם. עליכם להתקשר בעניין זה עם הרבנות הראשית בחיפה", והשוטרים חזרו כלעומת שבאו. על הוצאתם להורג של דב גרונר וחבריו נודע למר מגריל רק מקץ כמה שעות, משידור רדיו ירושלים.¹

בשעה ארבע לפנות בוקר העירו את דב גרונר משנתו והוא הובל אל תא הגרדום. בתא נכחו מנהל בתי-הסוהר בארץ, מנהל כלא עכו, רופא וכן שישה קצינים בריטים. כנהוג בבריטניה ובמושבותיה, שימש מנהל בית-הכולא כתליין, אולם שלא כנהוג – לא נכח במקום רב יהודי. דב גרונר עלה לגרדום ללא וידוי וכך גם יחיאל דרזנר, אליעזר קשאני ומרדכי אלקחי. הארבעה נתלו תוך מחצית השעה וכל אחד מהם, בהגיע תורו, שר את "התקווה" עד שהעניבה חנקה את גרונו. אל השירה הצטרפו החברים שחיכו לתורם.

כאשר שירת המוצאים להורג נשמעה במעומעם בין כותלי בית-הכולא, קמו כל האסירים היהודים על רגליהם ושרו בקול גדול את ההמנון הלאומי.

מרדכי אלקחי נולד בפתח-תקווה ב-10 במרס 1925, בן למשפחה מעוטת אמצעים מיוצאי תורכיה. בהיותו בן 14 החל לעבוד כדי לעזור

¹ עיתון "הארץ" מיום 17.4.47.

בפרנסת המשפחה, ובסוף 1943 הצטרף לאצ"ל. לאחר תקופת הטירונות הועבר לח"ק (חיל הקרב) והפעולה הראשונה בה השתתף הייתה ההתקפה על משטרת קלקיליה, במסגרת התקפות האצ"ל על ארבע תחנות משטרה במוצאי יום הכיפורים תש"ה. לאחר מכן השתתף בפעולות רבות, ביניהן ההתקפה על משטרת רמת-גן בה נשבה דב גרונר. רוב הפעולות בוצעו בחסות הלילה, ובשעות היום המשיך בעבודתו כפועל-חרושת, עד למבצע האחרון ב"ליל ההלקאות". בן 22 היה בעלותו לגרדום.

דב גרונר נולד בשנת 1912 בהונגריה. בשנת 1938 הצטרף לבית"ר ושנתיים לאחר מכן עלה ארצה באוניית המעפילים "סקאריה" שאורגנה על-ידי בית"ר. לאחר ששחרר ממחנה המעצר בעתלית, הצטרף לפלוגות הגיוס של בית"ר ופעל באצ"ל. גרונר התנדב לשירות בצבא הבריטי ולאחר שחרורו מן הצבא, במרס 1946, חזר לפעילותו באצ"ל. בעודו בחופשת שחרור, השתתף בהתקפה על משטרת רמת-גן, בה נפצע ונלקח בשבי. בן 35 היה בעלותו לגרדום.

יחיאל דרזנר נולד בפולין ב-13 באוקטובר 1922, בן למשפחה ציונית-דתית, שעלתה ארצה בשנת 1933. בגיל 13 הצטרף לתנועת הנוער בית"ר בירושלים ובשנת 1940 – לשורות האצ"ל. בארגון הוא מילא תפקידים רבים; תחילה בחת"ם (חיל תעמולה מהפכני), אחר ב"דלק" (שירות הידיעות) ולבסוף בח"ק (חיל הקרב). יחיאל השתתף כטוראי וכמפקד בפעולות רבות: השמדת מטוסים בשדה התעופה לוד; ההתקפה על תחנת הרכבת ביבנה; ההתקפה על משטרת רמת-גן וכן מבצעי חבלה במקומות שונים בארץ. שלושת אחיו היו פעילים אף הם באצ"ל, ולאחר מעצרו והגלייתו של אחיו הגדול צבי, עזב יחיאל את הבית והתמסר כולו לעבודת המחתרת. כשנתפס, שירת כמפקד הח"ק (חיל הקרב) בפתח-תקווה ונשא עימו תעודת זהות על שם "דב רוזנבאום". בשם זה עלה לגרדום, מבלי שהבריטים והציבור ידעו את שמו האמיתי. בן 25 היה בעלותו לגרדום.

אליעזר קשאני נולד בפתח-תקווה ב-13 במרס 1923 למשפחת עמלים בת עשר נפשות, דור שלישי בארץ. בגיל 13 יצא לעבוד כדי לעזור לפרנסת המשפחה. ב-23 באוגוסט 1944, בשעת המצוד המקיף שערכה המשטרה בפתח-תקווה, נעצר קשאני כ"חשוד בטרור", הובא למחנה המעצר בלטרון ואחר נשלח עם הקבוצה הראשונה של 251 עצורים

לאריתריאה. עם שחרורו בפברואר 1945 הצטרף לאצ"ל. בארץ החל את פעילותו במחתרת למרות חובת ההתייצבות היומית במשטרה שהוטלה עליו. בן 24 היה בעלותו לגרדום.

משה ברזני

ב-17 במרס 1947, ביום בו בוטל המצב הצבאי, דן בית-הדין הצבאי בירושלים את משה ברזני למוות בתלייה. משה ברזני, איש לח"י, נתפס שמונה ימים קודם לכן בשכונת מקור-ברוך בירושלים (לא הרחק ממחנה "שנלר") בעיצומו של המצב הצבאי. בחיפוש שנערך בכליו נמצא רימון והוא הואשם בנשיאת נשק ובכוונה להתנקש בבריגדיר א.פ. דייבויס, האחראי על המשטר הצבאי בעיר, שנהג לעבור באותה סביבה. ברזני הודיע כי אינו מכיר בסמכות בית-הדין לשפוט אותו ועל-כן לא השתתף בדיוניו. ברזני הצהיר הצהרה פוליטית, לפיה רואה העם העברי את הבריטים כשליטים זרים במולדתו. בין היתר אמר:

במלחמה זו נפלתי בשביכם ואין לכם רשות לשפוט אותי. בתליות לא תפחידונו ולהשמידנו לא תצליחו. עמי וכל העמים המשועבדים לכם יילחמו באימפריה שלכם עד חורמה.

המשפט כולו היה קצר; תשעים דקות לאחר תחילת המשפט קרא השופט את גזר-דין המוות. ברזני קם על רגליו ושר את ה"תקווה", אולם השוטרים הפריעו לו בשירתו וסחבוהו ממקומו בכוח. הוא נכבל בידיו וברגליו והובא אל תא הנידונים למוות, שם הצטרף אל דב גרונר ושלושת חבריו – אליעזר קשאני, יחיאל דרזנר ומרדכי אלקחי, שגזר-דין המוות שהוטל עליהם כבר אושר על-ידי מפקד הצבא הבריטי הארץ-ישראל.

מאיר פיינשטיין

שבוע ימים לאחר משפטו של משה ברזני, ב-25 במרס 1947, התכנס שוב בית-הדין הצבאי – הפעם כדי לדון במשפטם של ארבעת לוחמי האצ"ל שנתפסו לאחר פיצוץ תחנת-הרכבת בירושלים². שניים מן הנאשמים, מסעוד בוטון ומשה הורביץ, נתפסו במרכז המסחרי, רחוק מתחנת הרכבת, ועל-כן הוחלט במטה האצ"ל שיכחישו כל שייכות למעשה. אמנם הורביץ נתפס כשהוא פצוע מכדור שפגע בו, אולם אחד הסוחרים מן המרכז המסחרי הסכים להעיד כי הורביץ היה בחנותו באותו זמן וכששמע את היריות יצא החוצה לראות מה קרה ואז נפצע. שני האחרים, מאיר פיינשטיין ודניאל אזולאי, הודיעו כי אינם מכירים בזכותו של בית-הדין לדון אותם ועל-כן לא ישתתפו במהלך המשפט. לפני מתן גזר-הדין הצהירו השניים הצהרות פוליטיות. פתח פיינשטיין ואמר:

משטר של עצי תלייה, זה המשטר שהנכם רוצים להשליט בארץ זו, שנועדה לשמש מגדל-אור לאנושות כולה. וברשעותכם האווילית הנכם מניחים כי על-ידי משטר זה תצליחו לשבור את רוח עמנו, העם שכל הארץ הייתה לו לגרדום. טעיתם. תיווכחו כי נתקלתם בפלדה, המתחשלת לאש האהבה והשנאה, האהבה למולדת ולדרור והשנאה לשיעבוד ולפולש. פלדה בוערת היא, לא תשברוה. את ידיכם תכוו.

בית-הדין קיבל את האליבי של הורביץ ובוטון ושיחרר אותם ללא עונש. מאיר פיינשטיין ודניאל אזולאי נידונו למוות בתלייה. לאחר מתן גזר-הדין, קמו השניים וקראו: "בדם ואש יהודה נפלה, בדם ואש יהודה תקום." אחר-כך הוצאו השניים מאולם בית-הדין והועברו לתא הנידונים למוות בבית-הסוהר המרכזי בירושלים. פיינשטיין ואזולאי הצטרפו אל חמשת הנידונים למוות: גרונר, אלקחי, דרזנר, קשאני וברזני.

ב-17 באפריל 1947, למחרת התליות בעכו של גרונר, אלקחי, דרזנר וקשאני, אישר מפקד הצבא הבריטי בארץ את גזר-הדין של פיינשטיין וברזני. גזר-הדין של דניאל אזולאי הומר במאסר-עולם.

² בדבר פרטים, ראה אצל לפידות "בלהב המרד" (מערכות האצ"ל בירושלים)

רימון בין לבבות

בתא-הנידונים למוות בבית-הסוהר המרכזי בירושלים גמלה בליבם של פיינשטיין וברזני ההחלטה לפוצץ עצמם יחד עם תלייניהם, בבחינת "תמות נפשי עם פלשתים".

וכך כתבו פיינשטיין וברזני מתא הנידונים למוות אל אחיהם, האסירים השפוטים, שישבו בתאים הסמוכים:

אחים, שלום רב. אין זה כי אם עשיתם לא טוב שלא שלחתם לנו את זה. מי יודע אם עד אור הבוקר לא יהיה מאוחר. אל נא תתנו לזמן לעבור כלא היה. שילחו לנו את זה מה שיותר מהר. כל מה שסופר לכם זה היה רק סערה נפשית שחלפה מהר. אצלנו הכול מוחלט. דרישת שלום לכולם. היו חזקים וגם אנחנו. מ.פ. מ.ב.

"את זה" היו שני רימונים אותם תיכננו פיינשטיין וברזני להטיל על התליינים בבואם לקחת אותם לגרדום. הרעיון לא היה חדש; הוא עלה כאשר דב גרונר ישב בתא הנידונים למוות בבית-הסוהר המרכזי בירושלים וחיכה שם להוצאת גזר-הדין לפועל. חומר הנפץ הועבר אל תוך בית-הסוהר באמצעות המזון שהיה מיועד לאסירים שקיבלו "יחס מיוחד". כאשר הועבר דב גרונר עם חבריו לבית-הכולא בעכו, נשאר חומר הנפץ בבית-הסוהר המרכזי בירושלים.

לא קל היה לאנשי האצ"ל ולח"י השפוטים למלא את בקשתם של אחיהם הנידונים למוות, אולם כל אחד מהם ידע כי לו הוא במקומם – היה מבקש אותה בקשה עצמה. ביום שבו נתקבל בבית-הסוהר אישור ממפקדת האצ"ל וממרכז לח"י להיענות לבקשתם של פיינשטיין וברזני, ניגשו הבחורים במרץ להכין את הרימונים. הם חתכו את ראש התפוז, הוציאו בעזרת כפית את בשר הפרי ומילאו את החלל שנוצר בחומר נפץ ובפיסות מתכת קטנות. לתוך חומר הנפץ הוכנסו נפצים, מחוברים לפתיל הצתה. לבסוף חובר ראש התפוז למקומו באמצעות קסמי עץ דקים, כך שלא ניתן היה להכיר כי בוצע בו חתך כלשהו.

שלוש פעמים ביום הועבר לנידונים למוות מזון שהוכן על-ידי האסירים שעבדו במטבח. הסוהרים, שבדקו את המזון בקפידה, התרגלו למראה התפוזים ואישרו את העברתם ללא בדיקה מיוחדת. או-אז הוכן סל הפירות שהכיל את שני "התפוזים המיוחדים". האוכל הוכנס לתא הנידונים למוות

על-ידי אחד האסירים הפליליים, ובין שאריות המזון שהוצאו מן התא, היה מגולגל פתק קטן:

שלום רב חברים יקרים. קבלנו את ה'עיתונות'. הכול ברור לנו, ואנו שמחים על הזדמנות אחרונה זו שנותנים לנו לקחת חלק בנקמת ארבעת חברינו. באשר לנו – אנו בטוחים כי ארגונינו ינקמו בעדנו במידה ובצורה הנכונה. אולם יתכן שיפתיעו אותנו בהעברה לעכו, ולכן בקשו בחוץ שיכינו לנו גם בעכו דבר כזה, כדי שנהיה בטוחים שאנו עושים זאת. אנו חזקים. שלום רב. מ. פיינשטיין, ומ. ברזני.

ביום שני, 21 באפריל 1947, כשבוע לאחר התליות בעכו, הוטל עוצר על ירושלים, ובעיר נפוצו שמועות כי הגיעה שעתם של פיינשטיין וברזני. בשעה 9:15 בערב, הופיעו קצינים בריטים בביתו של הרב יעקב גולדמן, הרב הראשי של בית-הסוהר, וביקשוהו לבוא אִתם לכלא המרכזי. הקצינים לא פירטו את מטרת בואם, אולם היה ברור לכול כי עומדים להוציא להורג את פיינשטיין וברזני. הרב גולדמן הוכנס לתא הנידונים למוות וניסה לעודד את רוחם של שני הלוחמים. כאשר ביקשו השניים מהרב לומר "וידוי", ענה להם: "אתם אינכם זקוקים לווידוי כי טהורים אתם. אני הוא שצריך לומר וידוי בפניכם" ולבקשתו של פיינשטיין, שרו בקול רם את תפילת "אדון עולם". אחר פרצו שני הנידונים למוות בשירת "התקווה" והרב יצא עם מנהל בית-הסוהר, תוך הבטחה שיחזור כדי להיות עם השניים בשעתם האחרונה.

פיינשטיין וברזני לא גילו לרב את סודם, אולם הפצירו בו כי לא יחזור בשעת ההוצאות להורג. הרב לא נענה להפצרותיהם, וכדי שלא לפגוע בו החליטו השניים לשנות מתוכניתם המקורית ולפוצץ עצמם לפני בוא התליין. כחצי שעה לאחר צאת הרב מתא הנידונים נשמעו שתי התפוצצויות:³

משה ומאיר עמדו חבוקים אחד ביד השני. בידו של משה היו הרימונים, כי ידו האחת של מאיר נקטעה בפעולה בה נשבה. הרימונים היו בין חזיהם, מול לבותיהם. מאיר עישן סיגריה בה הצית את הפתילים וככה התחבקו והוציאו את נשמותיהם בלי עינויים ומתו מות גיבורים.

³ נדבה, ספר עולי הגרדום.

על-פי הוראת הרב הראשי, הרב יצחק הלוי הרצוג, נקברו השניים בהר-
 הזיתים בחלקת קדושי פרעות תרפ"ט ופרעות תרצ"ו - תרצ"ח. ליד הקבר
 הפתוח ספדו לנופלים הרב אריה לוין (רבם של האסירים) ובנימין
 פיינשטיין, אחיו של מאיר.

עמידתם האמיצה של לוחמי המחתרת בשעתם האחרונה, עוררה כבוד
 והערצה בארץ ובעולם כולו. דור חדש קם בארץ; דור המוכן להקריב עצמו
 למען המטרה הנשגבה של שחרור העם והארץ, כששירה על שפתיו.
 המשורר נתן אלתרמן, שהשתייך אל מחנה המתנגדים לאצ"ל וללח"י,
 פרסם בעיתון "דבר" שיר תהילה לפיינשטיין וברזני, שעלו בסערה
 השמימה:

אל נסב את עינינו, לשווא נתכחש
 להודה של אותה שעת-ליל.
 שווא נידום. כי דוברת לשון האש
 בה שרפו את עצמם השניים.

.....
 אל נסב את עינינו. בתא-הדמים
 שעת-קורבן בערה לא דועכת.
 ויכלה היא לשוות לשעות שְׁעָמִים
 עוד חיים עליהם כעל כד ועל לחם.

בשעות שכאלה מפסיד את הקרב
 האויב.
 החורק שיניים.
 לשעה שכזאת, הדולקת לא לשווא,
 נועדו המתים השניים.

מאיר פיינשטיין

משה ברזני

משה ברזני נולד ב-20 ביוני 1928 בבגדאד שבעיראק ובהיותו בן שש עלתה משפחתו בת שמונה הנפשות לארץ-ישראל והתיישבה בירושלים העתיקה. בגיל צעיר יצא לעבוד כדי לעזור בפרנסת המשפחה, תחילה כשוליית-נגר, ואחר בבית-חרושת לגזוז. בגיל צעיר הצטרף ללח"י, תחילה ביחידת הנוער כמדביק כרוזים ואחר השתתף בפעולות חבלה ומיקוש. בן 19 היה במותו.

מאיר פיינשטיין נולד ב-5 באוקטובר 1927 בעיר העתיקה בירושלים להורים שומרי מצוות. הוא למד בישיבת "עץ חיים", אולם בגיל צעיר התייתם מאביו והתחיל לפרנס את עצמו ולסייע בפרנסת המשפחה. תחילה עבד בירושלים, ואחר-כך יצא לעבודה חקלאית בקיבוץ גבעת-השלושה, שם הצטרף להגנה. בשנת 1944 והוא בן 16, התגייס לצבא הבריטי בעזרת תעודת מזויפת שקיבל ממוכתר פתח-תקווה לפיה היה בן 20. לאחר שיחרורו מן הצבא הבריטי הצטרף לאצ"ל. בן 19 וחצי היה במותו.

אבשלום חביב, יעקב וייס ומאיר נקר נידונו למוות

ב-4 במאי 1947 פרצו לוחמי האצ"ל את חומות כלא עכו, במטרה לשחרר את אסירי המחתרת. הייתה זו ההתקפה הנועזת, המורכבת והקשה מכל פעולה אחרת שנערכה על-ידי המחתרת העברית. יש לזכור שבית-הסוהר בעכו היה המבצר השמור ביותר בארץ; מוקף חומות וחפיר עמוק שהקיף את המבצר ממזרח ומצפון, בעוד הים סגר ממערב. המבצר שכן בליבה של עיר ערבית שלא כללה תושבים יהודים.⁴ שליחו של עיתון "הארץ" בלונדון כתב ב-5 במאי 1947:

פריצת כלא עכו נתקבלה בבריטניה כמהלומה רצינית לפרסטיז'ה הבריטית... חוגים צבאיים תיארו את ההתקפה כמלאכת-מחשבת אסטרטגית.

בעיתון הנפוץ "ניו-יורק טריביון" אנו מוצאים את התיאור הבא:

הם הוציאו לפועל את המשימה השאפתנית, שהייתה הקשה מכל אלה שיזמו עד כה, בצורה מושלמת. ביצוע הפעולה תואר על-ידי אנשי צבא כמעשה מופת.

ב-28 במאי, כשלושה שבועות לאחר פריצת כלא עכו, נערך משפטם של החמישה שנתפסו בעכו לאחר פריצת הכלא. אבשלום חביב, יעקב וייס ומאיר נקר שנתפסו סמוך לחומת בית-הכולא בעודם מחזיקים בנשקם, לא הכירו בזכות בית-הדין לשפוט אותם והעדיפו לנצל את המשפט כדי להצהיר הצהרות מדיניות. השניים האחרים, אמנון מיכאלי ומנחם אוסטרוביץ, נכנעו ללחץ משפחותיהם וניהלו משפט מסודר. עורכי-הדין, שנשכרו על-ידי המשפחות, הצליחו להמציא תעודות המוכיחות כי גילם פחות מ-18 וכך להצילם מתלייה. אבשלום חביב, יעקב וייס ומאיר נקר לא לקחו חלק במשפט, שנמשך קרוב לשלושה שבועות, ואשר העידו בו למעלה מ-35 עדי הקטגוריה. לאחר סיכומי הקטגוריה, הגיע תור ההצהרות.

⁴ על פריצת כלא עכו, ראה אצל לפידות, האצ"ל בחיפה האדומה.

ראשון הדוברים היה אבשלום חביב, אשר הישווה את מלחמת המחתרת העברית עם זו של האירים ואמר, בין היתר:

כאשר יצאו נגדכם לוחמי המחתרת האירית ניסיתם להטביע בנהרי-נחלי-דם את ההתקוממות נגד העריצות. הקימותם תליות; רצחתם ברחובות; גירשתם לארץ-גזרה. חשבתם בטיפשותכם הרבה כי בכוח רדיפות תשברו את רוח ההתנגדות של האירים החופשיים, אבל טעיתם. המרד האירי הלך וגבר עד שקמה אירלנד החופשית... תמהים אתם כיצד זה אירע שהיהודים הללו שחשבתם אותם לפחדנים, שהיו קורבן לשחיטות במשך דורות, התקוממו נגד שלטונכם, נלחמים בצבאותיכם ובעמדם בצל המוות – בזים למוות? [...] העוז ותעצומות הנפש נשאבים כאן משני מחצבים: המגע המחודש של הנוער העברי עם אדמת אבותיו, המחזיר לו את מסורת העוז של גיבורי העבר, ולקח השואה המלמד אותו כי אנו עומדים במערכה לא רק על חירותנו, כי אם על עצם קיומנו.

מאיר נקר עמד גם הוא בהצהרתו על "פשיטת הרגל" של המדיניות הבריטית בארץ-ישראל ועל התמוטטות השלטון "אשר פקידיו נאלצים לשבת בגטאות" (רמז לאזורי הביטחון בהם הסתגרו הבריטים). יעקב וייס תקף את המדיניות האנטי-ציונית של הממשלה הבריטית ושלל את עצם חוקיותה של הנוכחות הבריטית בארץ:

עצם הימצאותכם כאן, שהכול מתקוממים נגדה, היא בלתי חוקית. הארץ הזאת ארצנו היא מימים ימימה ולנצח נצחים. מה לכם, קצינים בריטיים, ולמולדתנו? מי שמכם שליטים על אומה עתיקה ושוחרת חופש?...?

ב-16 ביוני ניתן גזר-הדין: עונש מוות בתלייה לאבשלום חביב, מאיר נקר ויעקב וייס. אמנון מיכאלי ומנחם אוסטרוביץ נידונו למאסר עולם עקב גילם הצעיר.

מפקדת האצ"ל נתנה הוראה ליחידות הח"ק לחטוף בני-ערובה כדי להציל את חייהם של הנידונים למוות, אולם הממשלה הבריטית התעלמה מאזהרותיו של האצ"ל ואף מבקשותיהם של מנהיגי היישוב בארץ ושל אישים רבים בעולם, וב-8 ביולי אישר המפקד הראשי של הצבא הבריטי

את גזרי-דין המוות שניתנו שלושה שבועות קודם-לכן. כמה ימים לאחר אישור גזר-הדין, תפסה יחידה של האצ"ל בנתניה שני סרג'נטים בריטים בשעה שיצאו מאחד מבתי-הקפה. הסרג'נטים הוכנסו למכונית שחיכתה בקרבת מקום ונלקחו למקום מחבוא שהוכן במיוחד למטרה זו.

חטיפת הסרג'נטים הייתה בתדהמה לא רק את הבריטים, אלא גם את מנהיגי היישוב היהודי בארץ. הם ידעו היטב שהאצ"ל יקיים את אזהרותיו, וחששו מתגובת הצבא הבריטי.

מיד עם היוודע דבר החטיפה, הוטל עוצר על נתניה וסביבתה והוחל בחיפושים מבית לבית. גם כוחות ההגנה הצטרפו לחיפושים, אולם העלו חרס בידם. שני הסרג'נטים הוחזקו בבונקר, שנחפר בבית-חרושת ליהלומים בקצה העיר, ובו מזון ומכלי חמצן שהספיקו לתקופה ארוכה. החזקתם של בני-הערובה בידי האצ"ל לא הרתיעה את הממשלה הבריטית, ובשעות הבוקר המוקדמות של ה-29 ביולי הועלו לגרדום בכלא עכו שלושת לוחמי האצ"ל: אבשלום חביב, יעקב וייס ומאיר נקר. יש לציין, כי ההחלטה לבצע את גזרי-הדין נתקבלה בישיבה מיוחדת של הקבינט הבריטי בלונדון, למרות ידיעתם הברורה כי בכך הם חורצים את דינם של שני הסרג'נטים שנלקחו כבני ערובה. על התנהגותם של לוחמי האצ"ל בתא הנידונים למוות לפני עלייתם לגרדום, כותב הרב נסים אוחנה מחיפה, שנתבקש להיות אתם בשעתם האחרונה:

הם לא גילו כל סימני פחד או זעזוע. הם היו אמיצים מאוד... שהיתי עם הנידונים למוות כשעה וכשיצאתי ביקשוני לדרוש בשלום היישוב וביקשו גאולה לעם-ישראל. אני אמרתי להם: אשריכם גיבורי האומה.

הבריטים לא הותירו בפני האצ"ל כל ברירה, ולמחרת היום, ב-30 ביולי, נמצאו שני הסרג'נטים תלויים בחורשה ליד נתניה. הייתה זו חובתו של האצ"ל כלפי חבריו לפעול כדי להפסיק אחת ולתמיד את מחול הגרדומים המטורף שהבריטים בחרו בו. ואמנם מאז תלייתם של שני הסרג'נטים – פסו גרדומים מן הארץ.

תליית הסרג'נטים זעזעה את ממשלת בריטניה ואת העם הבריטי. העיתונות לא פסקה מלגנות את המעשה, שהשפיע יותר מכל פעולה אחרת על ההחלטות של הממשלה בכל הנוגע לעתיד ארץ-ישראל. בגין כותב בספרו "המרד" כי "המעש האכזרי", כלשונו, היה אחד הצעדים שהכריעו את הכף להסתלקותם של הבריטים מן הארץ. גם הקולונל ארצ'ר

קאסט, מפקידיה הבכירים של ממשלת ארץ-ישראל, אמר בהרצאה שנשא ב-1949 כי: "תליית הסרג'נטים עשתה יותר מכול ליציאתנו מארץ-ישראל".

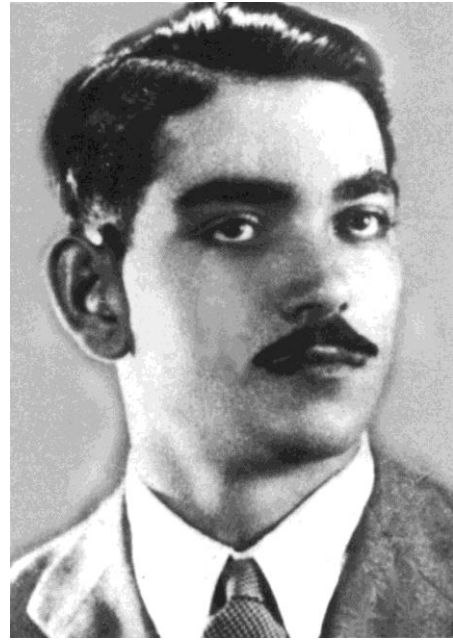
אבשלום חביב נולד ב-18 ביוני 1926 בחיפה ובגיל רך עברה המשפחה לירושלים. בהיותו בבית-הספר התיכון בבית-הכרם הצטרף לאצ"ל. משסיים את לימודיו, שירת שנה בפלמ"ח וזאת כתנאי להמשך לימודיו באוניברסיטה העברית (על-פי החלטת המוסדות הלאומיים היה על כל מסיים בית-ספר תיכון לעשות שנה אחת בעבודה חקלאית באחד הקיבוצים או לשרת בפלמ"ח). כשחזר לירושלים נרשם לאוניברסיטה העברית, בפקולטה למדעי הרוח, וחידש את פעילותו באצ"ל, הפעם במסגרת הח"ק (חיל הקרב). הוא השתתף בפעולות רבות, האחרונה שבהן הייתה פיצוץ מועדון הקצינים בבית-גולדשמיד, בה חיפה במקלע "ברן" על יחידת הפורצים. בפריצה לכלא עכו שימש כמפקד יחידת החיפוי, שהמשיכה בלחימה עד ללכידתה בידי הבריטים. בן 21 היה בעלותו לגרדום.

יעקב וייס חניך בית"ר מנעוריו, נולד בצ'כסלובקיה ב-15 ביולי 1924. בזמן מלחמת-העולם השנייה התחזה לקצין הונגרי וכך הציל את חייו. הוא הגיע ארצה באניית מעפילים אשר נתפסה בידי הבריטים ונוסעיה נשלחו למחנה המעצר בעתלית. הוא שהה במחנה המעצר עד שחרור המעפילים על-ידי הפלמ"ח (9 באוקטובר 1945), עבר לגור בנתניה, וכעבור זמן קצר הצטרף לאצ"ל. משסיים "קורס סגנים" (מפקדי כיתות) הועבר לח"ק (חיל הקרב) והשתתף במספר מבצעים: התקפה על מחנה-הנופש הצבאי בנתניה וכן חבלה בגשרים וברכבות. בהתקפה על כלא עכו שימש ביחידת החיפוי ונלחם עד שנפל בידי הבריטים. בן 23 היה בעלותו לגרדום.

מאיר נקר נולד בירושלים ב-26 ביולי 1926 למשפחה מעוטת-יכולת מיוצאי עיראק. בגיל 12 הפסיק את לימודיו בתלמוד-תורה כדי לעזור בפרנסת המשפחה, וכעבור שנה הצטרף לבית"ר. בגיל 17 התגייס לצבא הבריטי, לאחר שזייף את רישום גילו. עם שחרורו מן הצבא הבריטי ב-1946 מצא את דרכו לאצ"ל. תחילה פעל בענייני גיוס והסברה ואחר עבר לח"ק והשתתף במספר מבצעים, חלקם יחד עם אבשלום חביב, שהיה מפקדו בפעולתם האחרונה. בן 21 היה בעלותו לגרדום.

יעקב וייס

אבשלום חביב

מאיר נקר

גבורת עולי הגרדום

פנים רבות למושג "גיבור" ודרגות שונות ל"גבורה". בפרקי אבות נאמר: "איזהו גיבור הכובש את יצרו". אולם בדרך כלל כאשר מדברים על גבורה, הכוונה היא למצב מלחמה. בתנ"ך מרבים להשתמש במושג "גיבור חיל" וכן "ה' עיזוז וגיבור, ה' גיבור מלחמה". הלוחם האמיץ מחליט להסתכן כדי להציל חבר הנמצא במצוקה בקרב, או כדי לעצור את התקדמות האויב. במקרה זה ההחלטה היא רגעית ולא פרי תכנון מוקדם. הפעולה נמשכת בדרך כלל זמן קצר (דקות או שעות מספר). אכן הסיכון הוא רב, אולם קיים גם סיכוי כלשהו לצאת מן הקרב בשלום.

שונה הדבר תכלית שינוי אצל "עולי הגרדום", שהגיעו לדרגת הגבורה הגבוהה ביותר.

השלב הראשון, לאחר שנתפסו לוחמי המחתרת, היה הבאתם בפני בית-הדין הצבאי. כאן עמדו בפניהם שתי אפשרויות: להשתתף במשפט בעזרת עורכי-דין או להודיע כי אינם מכירים בסמכות בית-הדין לשפוט אותם. עולי הגרדום בחרו לא להשתתף במהלך המשפט, וכשהגיע תורם, הצהירו הצהרה פוליטית המדגישה את זכותנו על הארץ ואת בגידתם של הבריטים בהתחייבות שקיבלו על עצמם להקמת בית-לאומי ליהודים בארץ-ישראל. בעשותם כך, נטלו הלוחמים סיכון רב, בידעם שפסק-הדין עלול להיות מוות בתלייה. אלא שלוחמי המחתרת החליטו להמשיך את המלחמה גם בין כותלי בית-משפט ובאמצעות ההצהרות הפוליטיות, הפיצו את דבר המחתרת בארץ ובעולם.

לאחר מתן פסק-דין המוות החל השלב השני, הקשה ביותר. הנידון למוות הושם בצינוק, לבוש בגדים אדומים ומנותק מחבריו האסירים. את הטיול היומי עשה לבדו (או עם חבריו הנידונים למוות), כאשר רגליו נתונות בשלשלאות. לפנינו אדם שיושב שבועות רבים ולעיתים אף חודשים (דב גרונר ישב בצינוק הנידונים למוות 105 ימים!) ומחכה להוצאתו להורג. על מה חשבו עולי הגרדום בתא הנידונים למוות? מה הרגישו?

מאנשים שהצליחו ליצור איתם מגע אנו יודעים כי הנידונים למוות היו שלמים עם עצמם ועם מעשיהם. הם שמרו על קור רוח ועל קומה זקופה.

עולי הגרדום הרבו לכתוב מכתבים ואחד מהם, מיכאל אשבל, אף כתב יומן בתא הנידונים למוות.⁵ בעזרת המכתבים והיומן ניתן להציץ אל דרך חייהם והלך מחשבותיהם. במכתבו של אבשלום חביב לחברתו "גילה" הוא כותב: "מוכן לרע אך יחד איתך מחכה לטוב". ובמכתב למפקד הארגון מנחם בגין, כותבים אבשלום חביב, יעקב וייס ומאיר נקר (השלושה נתפסו בהתקפה על מבצר עכו):⁶

אין אנו חושבים את מעשנו למעשה "יוצא מן הכלל" – אנו חושבים אותו באמת לדבר מובן מאליו, הנובע באופן ישיר מהכרתנו ומדרך "המעמד" [כינוי האצ"ל בפי חבריו]. ידענו שזה עלול לקרות, ואנו סבורים כי חיילי "המעמד" בכללם מסוגלים לעמוד בניסיון דומה.

מעניין להשוות מכתב זה לצניעות הניבטת מדברי מיכאל אשבל:

אין אנו גיבורים, הננו חיילים אפורים שגורלנו הושיב אותנו על ספסל הנאשמים. רבים מחברינו נתנו את חייהם בקרב. אין אנו רוצים להתעטף באיצטלת גיבורים. ההבדל בינינו לבין חברינו החיילים שנפלו בקרב הוא בזה שהם נלחמו כאלמונים ונפלו כאלמונים. אנחנו הולכים כשאת פעולותינו קושרים בשמותינו אנו; על כך גאוותי. אבל מה לגאווה ולגבורה?

על שלוות נפשו של מיכאל אשבל ניתן ללמוד מן העובדה שהצליח לכתוב בתא הנידונים למוות שני שירים. האחד – "עלי בריקדות", הוא תרגום השיר היידי "אויף דה קנוֹנְעֵן" [על התותחים], שהיה נפוץ בקרב הפרטיזנים היהודים. והשיר השני – "ללא דרך הגונדה צועדת", שנכתב בהשראת ההתקפה על שדה התעופה הצבאי בלוד, בה השתתף. הנידונים למוות הרבו לשיר, משירי לכת ועד שירים רומנטיים. כותב על-כך מיכאל אשבל:

מה טוב לשיר ברגע זה! אין אתה נאלץ לחשוב. המשורר עשה את עבודתך ואתה רק חוזר מתוך רגש על דבריו ...

⁵ עלי בריקדות, יומן הכלא של מיכאל אשבל.

⁶ אריה אשל, ארבעה צעדים למוות.

ובאחד ממכתבי אבשלום חביב אנו מוצאים:

כן, אנו באדום, ושרים את השיר "כלניות כלניות" ...

הנידונים למוות הגיעו לדרגת הגבורה הגבוהה ביותר ועלו לגרדום כששירת
"התקווה" על שפתותיהם.